

Teija Tuukkanen
Sakkunnig, musik och
gudstjänst, Kyrkostyrelsen

ETT STORT UNDER – MUSIKEN I KONFIRMANDARBETET

Musiken har en viktig roll i konfirmandundervisningen. Vilken roll den har och hur den används är säkert ofta mera slumpartat än systematiskt inplanerat i lägerprogrammet. (Unga lyssnar på den musik de gillar via egna mobiltelefoner och under kvällsprogrammet sjunger man slumpvis utvalda sånger.) Musikens roll varierar med situationen: den är ibland ett sätt att uppleva gemenskap och delaktighet, den kan fördjupa eller öppna ögonen för det man håller på att lära sig, den kan vara bön eller lovsång, den kan sätta ord på känslor eller så är den helt enkelt bara ett sätt att få tiden att gå.

Musiken har alltså sin egen betydelse i vårt andliga liv, men har också en viktig roll i människans hjärnverksamhet. Hjärnforskningen har under de senaste årtiondena lyft fram många nya rön om hur musiken påverkar vår hjärna. Musiken aktiverar många olika delar av hjärnan och verkningarna är därför mycket mera omfattande än påverkan bara på ett enskilt område. Man har kunnat påvisa att musik och musikutövande påverkar människan på såväl fysiskt som kognitivt och socio-emotionellt plan. Redan när man enbart lyssnar på musik påverkar det hjärnans känslozoner och ger direkt utslag till exempel på pulsen, blodtrycket, hormonnivåerna osv. När man lyssnar på musik som man njuter av börjar hjärnan bland annat producera må-bra-hormoner. Musik kan också bevisligen lindra ångest. Aktivt musicerande påverkar å sin sida hjärnans förmåga till informationshantering på ett sätt som återspeglar sig på andra områden, till exempel lärandet i skolsammanhang.

Socio-emotionella funktioner där musiken har visat sig ha en direkt påverkan är bland annat följande: musiktimmar i grupp har konstaterats öka empatin och förstärker ett prosocialt beteende. Aktivt musicerande har också konstaterats ha samband med bättre förståelse för känslor. De här förmågorna och funktionerna har en central plats även i konfirmandarbetet. Musiken är också ett bra verktyg för att uttrycka sig och bygga upp sin självbild. Vi kan alltså konstaterat att musiken, oberoende av till exempel om den är andlig eller inte, är viktig för att skapa gemenskap och gruppanda.

Det är kantorns särskilda uppgift att uppmuntra och hjälpa de unga att skapa en relation till den musik som medvetet används på lägret som ingår i lärandet och

gudstjänst- och andaktslivet. För de unga är det emellertid viktigt att musiken även när den är kopplad till lärandet skapar delaktighet, att alla kan delta i den på det sätt de vill och därmed uppleva gemenskap med de andra. I konfirmandplanen fastslås också att *i konfirmandundervisningen är musikens uppgift att stärka och stödja delaktigheten, gemenskapen och andligheten*. Planen definierar alltså inte kunskaper och färdigheter, säger inte vad de unga ska veta eller kunna när det gäller kyrkomusik. Det här är en stor förändring jämfört med tidigare planer.

När lärandet utgår från de unga är det inte väsentligt att de lär sig en massa fakta, utan att det de lär sig knyts ihop med deras eget liv och deras vardag. Eftersom musiken nuförtiden har en stor roll i ungas liv är det en naturlig utgångspunkt att söka anknytningspunkter mellan de ungas egen musikvärld och församlingens musik. Vid så gott som varje konfirmandträff är musiken närvarande i någon form; psalmer, gudstjänst- och förrättningsmusik eller andliga sånger i olika musikstilar. Musiken som Guds skapelsegåva är inte beroende av musikstil eller uttrycksform. När de unga lyssnar på sin favoritmusik för att slappna av efter skoldagen eller sjunger Taizésånger i kvällsandakten handlar det om olika sätt att använda Guds skapelsegåva och som sådana är båda sätten lika värdefulla. Ett viktigt mål i musikundervisningen är också att de unga får uppleva musiken som inkluderande och som stöd för den andliga utvecklingen.

Kantorns roll

Tyvärr har kantorn ofta en rätt obetydlig roll som ledare i konfirmandundervisningen. En naturlig förklaring till det här är naturligtvis att det finns betydligt färre kantorer i församlingarna än ungdomsarbetare eller präster, och kantorns arbetstid räcker inte nödvändigtvis till för en heltidsinsats i konfirmandundervisningen utan att andra arbetsuppgifter blir lidande eller måste skötas av någon annan. Det här har lett till att kantorerna på de flesta skriftskolor är ”gästande ledare” som under några timmar talar om kyrkomusik och eventuellt i samband med en gudstjänst presenterar orgeln och församlingens musikverksamhet. Kantorernas utbildning gör också sitt till; den utbildning om konfirmandundervisning som man fått för kanske 20 år sedan är inte nödvändigtvis relevant mera i dagens konfirmandpedagogik. I kantorernas utbildning ingår också mycket sparsamt med undervisning om till exempel ungas utvecklingsfaser, vilket gör att många upplever att de hamnar för långt utanför sin egen bekvämlighetszon om de ska leda unga i lägerförhållanden under en veckas tid.

Under kantorernas studietid har konfirmandundervisningen i stor utsträckning betonat kyrkomusikens innehåll, hur man lär ut psalmer och kyrkomusikens eller psalmbokens historia. Den här betoningen har naturligtvis varit en följd av tidigare

läroplaner, som har haft en noggrann definition av läroinnehållet och omfattningen. Den nya läroplanen fokuserar på de unga, deras frågor och funderingar. Den traditionella lektionsplaneringen existerar inte längre, utan i stället talar vi nu om studiehelheter där läroinnehållet formas i dialog med de unga. Konfirmandledaren behöver vid behov vara beredd att lämna sin färdigt planerade lektionsmall och leva i nuet tillsammans med konfirmanderna.

För kantorns del betyder det att studiehelheterna i musik inte kan vara en egen box som är separerad från det övriga innehållet i konfirmandundervisningen. De behöver tematiskt länkas ihop med konfirmandundervisningens övriga studiehelheter och ha en koppling till det som konfirmanderna tidigare lärt sig. Exempel: kantorns undervisning om hur man använder psalmboken kan vara en del av en studiehelhet som behandlar Jesu liv. Man kan då tillsammans söka psalmer där man går igenom olika skeden i Jesu liv och samtidigt berättar kantorn psalmbokens historia med utgångspunkt i de psalmer man valt. I konfirmandplanen konstateras också att det i någon mån kommer att vara en utmaning för alla medarbetare att lösgöra sig från sakkunnigrollen och mera bli medvandrare och bollplank för frågor och tankar.

Kantorns roll kan frimodigt styras mot ett nytt tänkesätt. Kantorernas gedigna kunnande inom gudstjänst- och andaktsliv passar naturligt ihop med att den nya planen har som mål att gudstjänstlivet ska genomsyra hela konfirmandundervisningen. Musikens roll och betydelse får då pulsera genom hela konfirmandundervisningens andaktsliv och blir inte ett område som saknar koppling mellan teori och praktik. Kantorns roll blir att som expert på musiken skapa möjligheter för de ungas andliga utveckling och för upplevelser av gemenskap och helighet. Även om kantorn bara skulle vara med tillfälligt och med en liten insats till exempel på en temadag, är det viktigt att han eller hon tas med som fullvärdig medlem i konfirmandteamet. Planeringsmöten och annan förberedelse ska göras så att kantorn har möjlighet att delta och så att kantorns expertis inom församlingens musikfostran kommer till användning. I bästa fall kan ett mångprofessionellt konfirmandteam också öppna kanaler för annat samarbete över församlingarnas verksamhets- och yrkesgränser.

Läroinnehållet

I läroplanen Ett stort under ges inte längre listor på i vilken omfattning olika teman ska behandlas, men läroinnehållet baserar sig fortsättningsvis på katekesen och de ungas egna livsfrågor. Det är ändå klart att det finns sådana ämnen som det är nödvändigt att ta upp med konfirmanderna för att de ska kunna förstå församlingens

verksamhet och lära känna församlingens musikliv. Sådana övergripande teman är psalmboken, gudstjänstmusiken och musiken som Guds gåva i skapelsen och något som stärker det andliga livet. Det är viktigt att notera att inte heller det här läroinnehållet lärs ut som självändamål, till exempel för att psalmboken är viktig i den lutherska kyrkan. Målet med undervisningen ska vara att de unga hittar psalmernas plats och betydelse i sitt eget liv och att psalmerna kan bli betydelsefulla för dem och hjälpa dem vårda sitt trosliv. Man ska inte heller glömma psalmernas betydelse som byggstenar för gemenskapens historia och församlingens kultur – de psalmer som de unga sjunger under konfirmandtiden kan vara desamma som deras föräldrar och far- och morföräldrar har sjungit i skriftskolan och de kan kanske vara desamma som deras barn och barnbarn en dag kommer att sjunga när de är konfirmander.

Satsa på planering

Eftersom kantorn inte alltid kan vara närvarande under hela konfirmandtiden är det lätt hänt att det konkreta läroinnehållet som gäller kyrkomusiken behandlas väldigt lite eller inte behandlas systematiskt och får sin rättmätiga plats i helheten. Det här kan man förebygga genom att i *den lokala planen för konfirmandundervisningen* skriva in hur målen för musiken förverkligas i församlingen. Ett gemensamt mål för alla konfirmandgrupper i församlingen kan vara till exempel att välja ut, lära sig och öva psalmer för konfirmationen. Det här stärker konfirmationens roll redan under konfirmandtiden och stöder också konfirmandernas delaktighet i själva konfirmationen. Här följer ett exempel på hur man kan skriva in musiken i den lokala planen:

Församlingen har två kantorer och 7 konfirmandgrupper per år. Båda kantorererna är med på alla gruppers gemensamma kick off i februari och deltar under en grupps hela lägerperiod. Det blir alltså sammanlagt två läger per kantor. För de fem övriga grupperna ordnas musikundervisningen i samband med gudstjänstbesök och den helhetsplan för musiken som kantorererna utarbetat.

Förutom Bibeln används även psalmboken som lärobok i konfirmandundervisningen och varje konfirmand får en egen psalmbok av församlingen. Psalmboken används i gudstjänsterna och som stöd för läroinnehållet. Psalmerna för konfirmationen väljs under lägret och konfirmanderna uppmuntras att sjunga och spela med i psalmerna. Ett allmänt mål i församlingens alla konfirmandgrupper är att musiken ska stöda gemenskapen mellan konfirmanderna och att de ska uppleva musiken som ett viktigt element i den egna andligheten.

Det är också möjligt att göra upp *en egen övergripande plan för musiken i enskild konfirmandgrupp*, där man definierar läroinnehållet och arbetsfördelningen. Det lönar sig att utarbeta planerna tillsammans med andra medarbetare som är engagerade i konfirmandarbetet, liksom det också är allas gemensamma uppgift att förverkliga planerna.

I musikplanen för en enskild konfirmandgrupp kan man skriva in många olika aspekter, som till exempel praktiska arrangemang (i vilket skede av undervisningen, vem gör osv.), centrala teman i läroinnehållet, användning av psalmboken i förhållande till annat material (t.ex. andra sångböcker), användning av gudstjänst- och andaktsmusik etc. Nedan ger vi en modell för musikplan för en konfirmandgrupp i enlighet med de principer som beskrivits. I modellen utgår vi från att kantorn inte deltar i någon lägerperiod.

Före lägret: Kantorn är med på konfirmandgruppens träffar i mån av möjlighet. Vid kick off-dagen för alla konfirmandgrupper är kantorn med och leder en musikstation, där församlingens musikverksamhet presenteras och man övar körsång. Här kan också sångare från kyrkokören medverka. Samtidigt talar man också om de många olika typerna av kyrkomusik och andlig musik, psalmer, sånger och gospelmusik.

Under lägret: Eftersom kantorn inte kan delta i lägret blir det de andra ledarna som får ta hand om musiken och behandlingen av musikrelaterade teman på själva lägret. Bland hjälpledarna finns unga som kan spela gitarr och som tidigare har lärt sig Taizésånger och kan vara försångare vid andakterna. Vi har tillsammans kommit överens om att

- vid morgonandakterna sjungs Taizésånger och andra sånger
- vid kvällsgudstjänsterna används psalmboken och en del av de liturgiska elementen enligt tredje melodiserien.
- Morgonandakten hålls enligt formuläret för laudes och där ingår Herrens bön i sjungen form.
- Kantorn väljer tillsammans med de andra ledarna ut en psalm för varje lägerdag som passar ihop med den dagens lärostoff. Psalmerna sjungs vid lämpliga tidpunkter under dagen och i kvällsgudstjänsten.
- Andra sånger och lovsånger sjungs under kvällsprogrammet och under dagens lopp när det passar ihop med det man håller på att lära sig.

Efter lägret: gudstjänstbesök i grupp

- konfirmandgruppen deltar i förberedelserna för en mässa. För mässan väljs några av de psalmer som sjungits på lägret. Konfirmanderna och hjälpledarna sjunger tillsammans som grupp svarsmusiken och under nattvarden.
- efter mässan presenterar kantorn orgeln för gruppen och spelar favoriter från de kyrkliga förrättningarna

Konfirmation: kantorn är med på övningen inför konfirmationen, övar psalmerna tillsammans med de unga och planerar hur de ska framföras. En kör som består av hjälpledare (och konfirmander) fungerar som försångare.

Arbetsätten

För att vi ska kunna ha en varm, fri och glad stämning måste lärandet ske i en positiv anda utan tvång. Musiken är ett av de verktyg vi har när vi vill utrusta de unga för att de ska kunna vårda sitt andliga liv, och kantorns uppgift i konfirmandundervisningen är att presentera detta verktyg för de unga. Konfirmandundervisningen är ett viktigt delområde i kantorns arbete med församlingens musikfostran.

Eftersom musiken är ett språk, öppnar sig dess hemligheter och krafter lättare när man använder språket, genom att man musicerar eller lyssnar på musik. När man bara talar om musiken öppnar den sig inte lika effektivt och konkret som när man verkligen gör musik. Även viktiga faktakunskaper är lättare att ta till sig om de unga redan har någon slags personligt förhållande till det man talar om, till exempel mässmusik, psalmboken eller orgeln. Därför är det viktigt att se till att musiken är närvarande och att man redan från början av konfirmandtiden musicerar aktivt, om det sedan görs under kantorns ledning eller med andra medarbetare.

Några konkreta metoder för deltagande:

- ekosång
- växelsång (solo – kör, tjejer – killar, främre raden – bakre raden osv)
- ljudlandskap
- spel
- lekar
- motoriska övningar (t.ex. rytmövningar)
- kroppsrytmer (body percussion)

- rörelse till musik / dans
- skriva egna melodier / texter till kända psalmer

Samarbete mellan medarbetarna och en gemensam syn på arbetet är en avgörande faktor vid både planeringen och genomförandet av konfirmandundervisningen. I synnerhet när det gäller arbetssätten lönar det sig att diskutera och avtala på förhand, så att man tillsammans kan bygga upp en bra helhet där var och en får använda sina styrkor i arbetet men samtidigt säkerställer mångsidighet, så att olika sätt att lära sig kan beaktas redan i god tid. Det är också viktigt att ledarna har en positiv attityd i undervisningssituationen, känner sig hemma och inte blir tvungna att göra något som inte känns naturligt eller är påtvingat. Det här bidrar till att skapa en positiv lärupplevelse för de unga.

Hjälpledarna har stor betydelse som medhjälpare också på musikens område. När hjälpledare deltar med sång och musik stärker det de ungas upplevelse av delaktighet. Det bästa alternativet är att kantorn är med i hjälpledarutbildningen några gånger, så att man från båda hållen kan lära känna varandra, spela och sjunga tillsammans och lära sig nya psalmer och sånger.

Beprövade metoder

Dagens psalm – egen psalm för varje dag, som passar ihop med dagens undervisningstema och sjungs åtminstone vid gudstjänsten / andakten. Det lönar sig att också hålla konfirmationen i åtanke när man väljer dagens psalmer. De psalmer som man sjungit under lägret har de unga hunnit lära sig och både konfirmander och hjälpledare kan vara med och spela på konfirmationen det man övat på lägret.

Önskesångstund – en avslappnande stund mitt på dagen före eftermiddagens undervisningspass. Konfirmanderna får önska sånger ur psalmboken och de sångböcker som används på lägret. Man sjunger dem tillsammans eller hjälpledarna sjunger.

Herrens bön som sång. Bönen hör till det konfirmanderna ska lära sig utantill och kanske fastnar den lättare om man lär sig den i sångform.

Skivrådet med förrättningsmusik – man lyssnar på musikönskemål som kantorn har fått inför bröllop och begravningar. Samtidigt kan man diskutera de kyrkliga förrättningarnas karaktär och musikens roll och betydelse vid förrättningarna.

Favoritlåtar – man lyssnar på olika personers favoritmusik och de får med egna ord berätta vad låten eller musikstycket betyder för dem. Både konfirmander, hjälpledare och ledare kan spela sina favoriter.

Egen psalm– de unga får själva skriva text till någon (psalm)melodi som de redan kan. Temat för psalmen kan till exempel vara en bibelberättelse eller något från lägerlivet.

(Översättning: Kesia Edström)

Litteratur:

Daniel J. Levitin, suom. Timo Paukku: Musiikki ja aivot, Terra cognita 2010

Suvi Saarikallio: Music as mood regulation in adolescence (väitöskirja), University of Jyväskylä 2007

Laura Laine, Jenni Alasimi: Rippikoulun vinkkipankki, käytännön ohjeita kanttorin työhön, Laulunilo 2015

Mari Tervaniemi, Minna Huotilainen, Vesa Putkinen, Katri Saarikivi: Musiikin harrastaminen ja oppiminen, tutkimustuloksia
<http://www.ihmu.fi/public/files/Musiikin%20harrastaminen%20aivot%20ja%20oppiminen.pdf>

Suvi Saarikallio: Nuorten tunnetaidot ja psykososiaalinen kehitys,
http://www.oph.fi/download/116573_2411saarikallio_taitai.pdf